

Grote theologen IX/1: Frans H. Breukelman (1916-1993)

4 oktober 2022

Verantwoording

Het verbaast me achteraf dat ik Breukelman niet eerder aan de orde heb gesteld, want voor ruim twee generaties Nederlandse theologen is hij een grote inspirator geweest. Van de 50er tot in de 90er jaren van de vorige eeuw was hij een zeer invloedrijk predikant en later docent, die meerdere generaties predikanten en anderen heeft geleerd, de bijbel op een nieuwe manier te lezen. Dichter op de tekst, gevoeliger voor de bijbelse taal, meer op zoek naar de bedoeling van de bijbelse auteurs en van de Schrift als geheel. Vermoedelijk is hij de theoloog die het meest een 'school' gevormd heeft van trouwe aanhangers. Zijn oeuvre is niet heel groot maar inhoudsrijk, en het bestuderen ervan is nog steeds de moeite waard, al was zijn voordracht in persoon altijd nog indrukwekkender dan zijn geschreven teksten.

Frans Breukelman

Foto: Tom Braams

Leven

Frans Breukelman werd geboren in Rotterdam en groeide op in een vrijzinnig gezin, in een familie waarin de ziekte van Huntington voorkwam, een ongeneeslijke erfelijke ziekte waarvan de symptomen rond je 25^e beginnen, en dan volgt volledige aftakeling en dementie. Zijn vader leed eraan, een neef die het kreeg pleegde zelfmoord. Zijn moeder was erg zwaarmoedig. Onderkoeld vertelt hij in een interview dat hij opgroeide 'in nogal verdrietige omstandigheden'.¹ Op het Vrijzinnig Lyceum in Den Haag wordt hij goed opgevangen en krijgt ook het advies in plaats van een bètastudie theologie te gaan studeren. Breukelman studeerde vanaf 1936 theologie in Leiden en werd in 1942 hulp-prediker in Rijnsburg, en vervolgens hervormd predikant in Ritthem (1943-1948) en in Simonshaven (1948-1968). Hij is dan (in 1943) getrouwd met Mijntje Verhoog. Ze krijgen vier kinderen, de oudste, Frans jr., werd ook predikant.

Hij vertelt later dat zijn docenten in Leiden weinig voor hem betekenden, ze spraken hem niet aan met hun star-dogmatische of droog-wetenschappelijke benadering. Hij zocht zijn eigen weg en vond inspiratie bij Miskotte, Barth en Buber.

Frans Breukelman is voor alles een *irregulier theoloog*. Hij paste niet goed in de bestaande kaders. Hij ging zijn eigen gang, overtuigd van zijn eigen gelijk, en vormde zich een schare aanhangers die tot op vandaag zijn erfenis koesteren, maar maakte ook een serie verklaarde tegenstanders. Al in de 50er jaren viel zijn geconcentreerde aandacht voor de bestudering van de bijbel op. K.H. Miskotte (*Grote Theologen I/2*) vroeg hem, een serie artikelen te schrijven voor het blad *In de Waagschaal*, waarin hij de zojuist uitgekomen *Nieuwe Bijbelvertaling* van 1951 (NBG51) besprak. Die bespreking viel uiterst kritisch uit. Vooral hekelde hij het feit dat de NBG51 geregeld hetzelfde Hebreeuwse of Griekse woord met een verschillend Nederlands woord vertaalt (of omgekeerd verschillende woorden met hetzelfde), waardoor de lezer de kernwoorden in de tekst (zie verderop) niet meer herkent, en de grip op de tekst kwijtraakt. In artikel na artikel fulmineerde Breukelman tegen deze kwestie, met als conclusie dat, als men kijkt naar

... de wijze waarop in de NV de bijbelse grondwoorden – dragers van de verkondiging! – zijn weergegeven, dan wordt men gedwongen tot de uitspraak, dat Nederland bijna zo iets als een ramp heeft getroffen met deze 'Bijbel, in de nieuwe vertaling'.²

¹ Ype Bekker e.a. (red.), *Gesprekken met Frans Breukelman*, Delft (Meinema) 1989, blz. 9.

² Herdrukt in *Amsterdamse Cahiers* 4, blz. 10-25.

Op zeker moment greep Miskotte als hoofdredacteur van het blad in en zette de serie stop: 'Nu weten we het wel'. Zo'n gang van zaken is tekenend voor zijn gedrevenheid en voor zijn karakter: wie anders dacht, werd vaak meteen als tegenstander beschouwd. Maarten den Dulk heeft hem eens 'de grote ongenietbare' genoemd, en Gerard van Zanden, op Breukelman gepromoveerd, publiceerde erover onder de titel 'De Amsterdammer die zichzelf onmogelijk maakte'.³

In de 50er en 60er jaren verzamelde Breukelman leerlingen om zich heen, die weekenden samenkwamen in de pastorie in Simonshaven. Het waren voornamelijk predikanten, die hier iets zochten én vonden: houvast om de bijbel te lezen met het oog op de prediking, op een manier zoals die hun in de gewone studie níet geboden was.

Van die sessies zijn tal van verhalen bekend. Mijntje verzorgde de maaltijden en moest soms meermalen aandringen om te stoppen, want Frans wist van geen ophouden als hij eenmaal op zijn praatstoel zat.

In 1968 werd hij door toedoen van prof. Van Niftrik benoemd tot hoofdmedewerker aan de theologische faculteit in Amsterdam. Zijn functie ressorteerde onder de vakgroep Dogmatiek, met als opdracht Hermeneutiek. Hij gaf zowel college over Calvijn en de Nadere Reformatie, waar hij veel van wist, als over het vak dat zijn hart had, de bijbelse theologie.

Breukelman is nooit gepromoveerd⁴ en dat heeft een reden: zijn manier van werken liet zich moeilijk in het keurslijf van academische methoden en gewoonten inpassen. Of het daarmee ook *onwetenschappelijk* was, zoals tegenstanders beweerden, is nog de vraag. Een eredoctoraat waarvoor de voorbereidingen in vergevorderd stadium waren, werd door critici van zijn methode getorpedeerd. In 1980 nam hij afscheid van de faculteit met een afscheidscollege in een volle Aula, ongebruikelijk voor een medewerker: alleen hoogleraren kwam dat toe. Hij bleef lezingen geven en verder schrijven aan zijn oeuvre, maar zijn perfectionisme verhinderde dat er tijdens zijn leven veel gepubliceerd werd. Hij verspreidde zijn werk doorgaans via stencils die hij afdraaide op een eigen stencilmachine, en waarvan vele versies ontstonden. Na zijn dood ontfermde een redactiecommissie zich daarover. De tien cahiers *Bijbelse Theologie*, het merendeel postuum uitgegeven, vormen zijn belangrijkste nalatenschap. Die stencils en cahiers hebben er mede voor gezorgd dat zijn werk nog steeds inspirerend kan blijven. Onlangs nog werden twee proefschriften aan hem gewijd, die laten zien dat ook jonge theologen door zijn werk aangesproken worden.⁵ [videofragment]

De structuur van de bijbelse theologie

Het vak dat Breukelman met verve beoefent heet *Bijbelse theologie*. Hij geeft daarvan zelf een definitie:

'Onder Bijbelse Theologie verstaan we de in alle gevarieerdheid toch een eenheid vormende theologie van de bijbelse getuigen zelf, zoals die latent in hun teksten aanwezig is en als bezinning op de inhoud en de strekking van hun verbi divini ministerium [dienst aan het goddelijk woord, JD] aan de vormgeving van de teksten ten grondslag heeft gelegen, die echter door hen zelf niet apart onder woorden is gebracht, doch door ons, die hun teksten hebben uit te leggen, moet worden geformuleerd 1° omdat daardoor vanuit de exegese de hermeneutische horizon ontstaat, waarbinnen deze teksten moeten worden uitgelegd, en 2° omdat we daardoor steeds beter de bijbelse norm gaan verstaan, waaraan het spreken en handelen van de kerk moet worden gemeten.⁶

---

³ G. van Zanden, 'De Amsterdammer die zichzelf onmogelijk maakte: Over de theologie van Frans Breukelman (1916-1993)', *NTT* 60/1 (2006), blz. 1-18.

⁴ Hij moest voor zijn benoeming aan de Theologische Faculteit zelfs nog eerst zijn doctoralexamen halen, wat ook met de nodige strubbelingen gepaard ging.

⁵ G. van Zanden, *Bij het begin beginnen. Het Bijbels-theologische project van Frans Breukelman*, Utrecht (KokBoekencentrum Academic) 2019; Marco Visser, *Pars pro toto. Analyse van de figuur van het pars pro toto in het werk van F.H. Breukelman en uitwerking aan de hand van de teksten over de knecht van JHWH in Jesaja. Een bijbels-theologisch onderzoek* (Amsterdamse Cahiers, Suppl. Series; 18), Amsterdam 2022.

⁶ F.H. Breukelman, *Bijbelse Theologie I,1. Schrift-lezing*, Kampen 1980, blz. 19-20.

Vraag: is dit ook maar enigszins duidelijk?

Een poging tot parafraze, een soort 'Breukelman in Gewone Taal':

De verschillende bijbelboeken hebben weliswaar een grote verscheidenheid en variatie, maar ze vormen toch qua boodschap een eenheid. De bijbelse schrijvers maken niet in een aparte toelichting duidelijk *wat* die eenheid en die centrale boodschap precies zijn, dat moet je zelf uit al die verschillende verhalen en andere bijbelteksten opmaken. Die centrale boodschap formuleren is onze taak. Dat moet, om twee redenen: ten eerste omdat je zo de verschillende verhalen pas goed in hun verband leert begrijpen, ten tweede om te snappen of de kerk op het goede, bijbelse, spoor zit. Het vak dat die centrale bijbelse lijnen duidelijk maakt, noemen we bijbelse theologie.

Die ene zin maakt al duidelijk hoe ingewikkeld Breukelman schrijft: met bijzinnen, mitsen en maren en veel vakterminologie in vele talen. Dat van die mitsen en maren, enerzijds/anderzijds, is geen toeval: Breukelman voelt sterke verwantschap met de dialectische theologie van onder anderen Karl Barth (*Grote Theologen I/1*). Dialectisch wil onder meer zeggen dat je bij elke stelling steeds het tegendeel meeweegt en óók tot gelding brengt, zoals hierboven tegenover de eenheid ook de gevarieerdheid.

Waarom was/is dit een bijzondere uitspraak? Ten eerste houdt Breukelman staande, dat er in het bijbels getuigenis een eenheid te vinden is die de veelkleurigheid weliswaar niet ontkent, maar wel overstijgt. Dat was in de tijd dat hij dit schreef bepaald niet vanzelfsprekend in de bijbelwetenschap. Daar was men juist sterk doordrongen geraakt van de diversiteit en veelkleurigheid van het bijbels getuigenis, en dat ging zo ver dat men bijbelboeken apart nam, maar ook binnen bijbelboeken meerdere stemmen of 'bronnen' onderscheidde. De 'historische kritiek' zocht naar oorsprong en ontstaan van de bijbelse geschriften, en concentreerde zich zozeer op opsplitsen, analyseren en de herkomst bepalen van ieder los element, dat het zicht op het gehéél zoek dreigde te raken. Binnen die diversiteit, die hij niet ontkent, zoekt Breukelman naar de eenheid.

Ten tweede staat dit ten dienste van de verkondiging; we horen over 'spreken en handelen van de kerk' dat moet worden getoetst aan de 'bijbelse norm'. Een bijbelwetenschapper *pur sang* zal protesteren, en zeggen: 'Wat heeft de kerk ermee van doen? Ik lees toch oude teksten, en probeer die te begrijpen?' Voor Breukelman is exegese geen *Spielerei*, geen interessant onderzoek naar antieke teksten, maar bestudering van *De Schrift als Gods woord*, ten dienste van de kerkelijke verkondiging. Dat klinkt zwaar en orthodox, maar zo is het niet bedoeld. Want tegelijk is hij kritisch naar de kerk toe, en wijst hij erop dat in de orthodoxie van na de kerkhervorming de 'doctrina', de geloofsleer, niet meer dienend is aan het lezen van de Schriften. Integendeel, de exegese krijgt als doel, de waarheid van de kerkleer te bewijzen en uit te dragen. Dat is de omgekeerde weg.

Schrift met Schrift uitleggen

De Bijbelse theologie vormt dus een 'verstaanshorizon' voor de exegese, moeilijk woord voor een kader waarin je het geheel van de bijbelse teksten kunt begrijpen. Maar voor Breukelman is essentieel dat die verstaanshorizon op zijn beurt uit de exegese voortkomt. Dat is, inderdaad, een cirkelredenering, maar de bedoeling is dat exegese en bijbelse theologie elkaar sturen en versterken en zo steeds dichter bij het verstaan⁷ van de teksten komen.

Exegese werkt vaak met een *externe* toegang: een dogmatisch, filosofisch of misschien wel psychologisch opstapje. Breukelman meent dat je aan de bijbel geen structuur moet opleggen, maar dat je die alleen *in de bijbel* kunt vinden. Daarvoor is dus de bijbelse theologie:

Als zelfstandige theologische discipline waakt de theologia biblica voor de vrijheid der exegese. Zij beschermt, handhaaft en verdedigt die vrijheid niet alleen tegenover de dogmatiek, maar ook tegenover de vigerende filosofieën en ideologieën. Als zelfstandige

---

⁷ 'Verstaan' liever dan 'begrijpen', waar grijpen in zit, beschikken over, terwijl 'verstaan' voortkomt uit proberen goed te luisteren.

theologische discipline waakt zij voor het theologisch karakter van de exegese en zorgt zij er voor, dat philologie en Geschichtsforschung, die bij de exegese hun belangrijke dienende rol hebben te spelen, het theologisch karakter van de exegese niet verloren doen gaan (zie noot 6, blz. 23).

Kernwoorden

Een manier om dit bijbels-theologische kader uit de bijbelse geschriften zelf naar voren te laten komen, is het identificeren van kernwoorden. Dat is sowieso een goede methode van exegese: woorden die in een tekst herhaald worden, of ook bij enkelvoudig voorkomen een 'dragende' functie hebben, wijzen vaak de weg naar het begrijpen van een tekst. In de bijbelse theologie identificeer je kernwoorden die in de hele bijbel centrale betekenis hebben. Dat zijn *geen* dogmatische termen, zoals bijvoorbeeld de drieslag 'Ellende – Verlossing – Dankbaarheid' van de *Heidelbergse Catechismus*. Het gaat anders. Om te beginnen onderscheidt hij vier kernbegrippen:

Eerst de *namen* (sjemot). Waarom is nu 'namen' het eerste dominerende begrip? 'Namen' zijn de wezens zelf, zoals zij in het gebeuren betrokken zijn, zoals zij bestaan in concrete relaties. En wat zij dan hebben te doen. Hoe zij zich te kennen geven. Jij geeft je aan mij te kennen. Maar dan ben jij ook in mij. Jouw naam is dus ook gedachtenis. Zo zijn er bij voorbeeld vele Joodse boeken waarop staat: 'zijn gedachtenis'. Dat betekent: hijzelf, zijn naam, en al wat die voor ons te betekenen heeft. Zo zegt Jezus ook: 'doe dit tot mijn gedachtenis...'. Dan is hij ook reëel present.

'Naam' is: het wezen zelf. In de Bijbel wordt zo over Gods naam gesproken, maar bij voorbeeld ook over de naam van het licht. In het scheppingsverhaal wordt over het licht gesproken. Wat heeft dat licht te doen? Wat is zijn naam? 'Dag'-licht, van God voor zijn mensen!

Ook de wording van de zoon wordt in de Bijbel altijd voltooid met het uitroepen van zijn naam. Daarmee begint zijn leven in de geschiedenis. Niet met zijn natuurlijke geboorte, maar het voor het eerst openlijk uitroepen van zijn naam. Hij is er pas, in ons midden, in relatie tot ons, op het moment dat zijn naam geroepen wordt. En hij zal er nog zijn, zolang zijn naam en daarmee zijn gedachtenis bekend is. Hij verdwijnt niet met zijn natuurlijke dood. Dat is 'naam'.

En dan wat er zich nu tussen de wezens gaat afspelen, in de dialoog. Hoe zij allen in dat gebeuren betrokken zijn. Er gaat iets gebeuren. Er gaat zich iets afspelen. Je bent erin betrokken, het gaat jou aan, het komt op jou af. Wat gaat er allemaal gebeuren? Gaat er van alles en nog wat gebeuren? Of gaat er in al wat er gaat gebeuren, iets heel bepaalds gebeuren? Ja, iets heel bepaalds! Dat zijn dan de *woorden* (debhariem). Het tweede kernbegrip. Al wat er gaat gebeuren, gaat gebeuren omdat er in dat alles iets heel bepaalds bezig is te gebeuren. Daar komen alle bijbelse getuigen vandaan. Je kunt het aanduiden met God-met-ons (Immanuël), Verbondsgeschiedenis of hoe je ook wilt.

Dit ene gebeurt van dag tot dag, het gebeurt in de tijd. Dus het derde kernbegrip is tijd: de *dagen* (yamiam).

En het gebeurt ergens, daar moet je het ook over hebben: op de *aarde* onder de hemel (ha-arets tachat ha-sjaim). Dat is het vierde en laatste kernbegrip. Hier vallen weer belangrijke beslissingen. Bij voorbeeld, wanneer Claus Westermann⁸ zegt: 'God schiep de wereld', dan denk je: 'Claus, weet jij niet dat het Oude Testament zelfs geen woord heeft voor "wereld"?' Het bijbels Hebreeuws heeft geen woord voor heelal, universum, wereld! En waarom niet? Kennen ze dat begrip dan niet? Nee, dat kennen ze niet. En dat is niet toevallig. Want met het begrip 'universum' breng je het geheel van de werkelijkheid op één noemer. En dat is nou net wat in het bijbelse getuigenis niet gebeurt. Er is datgene, wat binnen het menselijk

---

⁸ Claus Westermann, (1909-2000), Duits oudtestamenticus, auteur van een monumentaal 4-delig Genesis-commentaar, aanhanger van de historisch-kritische school; door Breukelman keer op weggezet met oneliners als 'Wat hij leest dat staat er niet, en wat er staat dat leest hij niet!' – hem daarmee m.i. geen recht doend.

bereik ligt. En er zijn de zaken die níet binnen het menselijk bereik liggen. Kortom, heel de Bijbel blijft opzéttelijk met twee woorden spreken: de aarde onder de hemel. Dat is niet vanwege het toenmalige gebrek aan wetenschappelijke kennis, maar het hangt direct samen met de zaak waar het in het hele bijbelse getuigenis om gaat. Omdat de hemel er is voor de aarde. En de hemel is er voor de aarde, omdat God er wil zijn voor zijn mensen. Het hangt dus met de verbondsgeschiedenis samen.

Met deze vier kernbegrippen hebben we het nu over tijd en plaats gehad, en over het gebeuren zelf, en over wie er in dat gebeuren optreden. Structuur is iets formeels: opbouw, samenhang, functie binnen het geheel. Maar dit formele is tegelijkertijd hoogst inhoudelijk. Als je deze structuur gaat bespreken, al dat schijnbaar formele, dan blijkt dat je plotseling met de inhoud bezig bent.⁹

Genesis (en Matteüs)

Breukelman heeft lang niet het geheel van de bijbelse geschriften bewerkt, maar het leeuwendeel van zijn energie besteed aan de boeken Genesis en Matteüs. Dat zijn niet toevallig de eerste boeken van oude en nieuwe testament. Zijns inziens is de canon (de lijst van bijbelboeken) niet toevallig tot stand is gekomen, maar wordt in beide openingsboeken van de beide delen van de bijbel de grondstructuur getekend van het gehéél. Aan Matteüs komen we trouwens deze ene avond niet toe. In Genesis is voor Breukelman een van de belangrijkste kernwoorden *toledoth*, door hem vertaald met 'verwekkingen' (het is een meervoud). De titel van het tweede deel van de Cahiers, tegelijk een samenvatting:

Bijbelse Theologie deel 1,2 תולדות De Theologie van het boek Genesis. Het eerstelingschap van Israël temidden van de volkeren op de aarde als thema van het "boek van de verwekkingen van Adam, de mens".

NBV21 vertaalt het woord *toledoth* met 'nakomelingen' wat al een stuk beter is dan 'De geschiedenis van ... en zijn nakomelingen' (NBV2004). Het was uitleggers al eerder opgevallen, dat niet alleen de geslachtslijsten in Genesis met dit woord worden ingeleid, maar dat delen van Genesis het opschrift hebben 'Verwekkingen van...' en zo het bijbelboek structureren. Je moet dat wel goed begrijpen. In Gen. 25:19 lezen we in NBG51: 'Dit is de geschiedenis van Isaak, de zoon van Abraham' maar dat is niet juist: beter vertaal je 'de *verwekkingen* van Isaak...' en dat is dus de geschiedenis van Jacob (en Esau). Idem in Gen. 37:2, de 'verwekkingen van Jacob', dus de geschiedenis van Jozef en zijn broers. Als je dit weet en dan terugkijkt naar Genesis 5, lees je daar een unieke uitdrukking:

Dit is *het boek van de verwekkingen van Adam / de mens* (Gen. 5:1)

Breukelman beschouwt dit niet alleen als een opschrift bij dit hoofdstuk, met een serie vaders en zonen, maar als opschrift boven het hele vervolg van het boek Genesis. Hier gaat het om, dit boek wil vertellen wat er uit de mens voortkomt. Daarmee worden de eerste vier hoofdstukken van Genesis apart gesteld als een *ouverture*, maar ook daar komen we dit motiefwoord tegen:

Dit zijn de verwekking van de hemel en de aarde
bij hun geschapen-woorden (2:4a)

Dit vers staat op de grens van het eerste scheppingsverhaal (Gen. 1:1-2:3, de zes dagen, eindigend met de mens naar Gods beeld en de sabbat) en het tweede (Gen. 2:4a-25, de mens uit stof der aarde geboetseerd, Gods adem in de neus, de vrouw als 'metgezel tegenover hem'). Men beschouwt het dan, onder andere op grond van taalkundige overwegingen, als afsluiting van het eerste verhaal, maar dat zou dan de enige keer zijn dat 'verwekkingen van' géén opschrift zou zijn. Breukelman pleit ervoor, het als opschrift boven het vervolg te lezen. Daar gaat het zijns inziens om 'de schepping van

---

⁹ *Gespreken met Frans Breukelman*, blz. 121-122.

de mens op de aarde' (*adam* en *adama*, de beide woorden zijn verwant, je zou 'aardmens' en 'mens-aarde' kunnen vertalen. Waarom is dat belangrijk? Ik paraphraseer:¹⁰

Door het opschrift 'Boek van de verwekkingen van Adam / de mens' wordt Genesis 5-50 gescheiden van Gen. 1-4, maar tegelijk daarmee verbonden, namelijk door ook al in 2:4a te spreken over 'verwekkingen' van hemel en aarde. Wat in Genesis 1:28 werd gezegd, toen God de mens zegende en hen opdroeg 'weest vruchtbaar en vermeerdert u en vult de aarde...', dat gebeurt in het verhaal van 'de verwekkingen van...'

Maar niet alleen het scheppingsverhaal is achtergrond van de verwekkingsverhalen. Een tweede achtergrond is het complex verhalen over 'de mens op de aarde voor Gods aangezicht', Gen. 2:4b-4:25 (over paradijs, eerste zonde, Kaïn en Abel). Alles wat er over de mens te zeggen valt vinden we erin samengevat. Tegen die achtergrond wordt het verhaal van de 'verwekkingen' verteld, over de wording van Israël te midden van de volkeren. Daarbij gaat het om de éne te midden van alle anderen: 'Wil je weten wat er met hen allen aan de hand is en wat er voor hen allen te verwachten is, let dan op die éne, want in die éne gaat het om hen allen.' In Gen. 2-4 wordt de mens ons voorgesteld als een uitermate problematisch wezen. Hoe moet het met die mens gaan? Genesis vertelt hoe God zich met heel zijn goddelijkheid inzet voor de menselijkheid van die mens.¹¹

Geparafraseerd: in Genesis gaat het over het ontstaan van Israël, maar daarin en daarachter gaat het om de hele mensheid, om iedereen. Dat is de bijbelse wijze van vertellen die ook wel *pars pro toto* wordt genoemd: één staat voor het geheel; de eersteling wordt gezegend, om voor allen tot zegen te zijn (Abram, Gen. 12:1-3). Marco Visser heeft in zijn proefschrift dit begrip uitgediept, daarbij sterk geïnspireerd door Breukelman. De essentie is, dat Breukelman Genesis helemaal leest naar Israël toe, niet als een boek met een universeel begin, de 'oergeschiedenis' (Gen. 1-11) dat zich eerst over 'de mens in het algemeen' buigt, maar dat het meteen spreekt over de eerstgeborene en zijn taak, gezegend te zijn en zegen te verspreiden.¹²

Historisch?

Bij dit alles moeten we ons wel realiseren dat Breukelman Genesis in het geheel niet leest als een historisch boek, iets wat 'letterlijk gebeurd' zou zijn. En überhaupt wil hij niet terug achter de Verlichting, de wetenschappelijke visie op teksten en geschiedenis, die accepteert hij; maar hij wil daarbij wel *theoloog* blijven. Daarvan getuigt hij in een interview – mondeling is hij beter te verteren dan schriftelijk – over onze taak als bijbelvertolkers nu:

... En nu, in de twintigste eeuw, zijn wij aan de beurt. Hoe zullen wij het zeggen? Dat is de vraag. Kunnen wij het net zo zeggen als Augustinus of Calvijn? Nee, wij zullen het op onze manier moeten zeggen.

De Verlichting heeft, zoals bijvoorbeeld professor Versnel¹³ ook zegt, duidelijk gemaakt dat het onzin is te geloven. God is er niet, we hebben ons vergist. Door de natuurwetenschap is het onmogelijk geworden bijvoorbeeld het scheppingsverhaal als een geopenbaarde fysica uit te leggen. Als je dat bedenkt, zou je kunnen zeggen: nu staat alles op losse schroeven maar het aardige is, dat wij nu juist beter in staat zijn de kerugmatische [verkondigende, JD]

---

¹⁰ De tekst zelf is zo ontoegankelijk, met onvertaald Hebreeuws en Latijn, dat dat de enige methode is. Een anekdote uit zijn afscheidscollege: Breukelman spreekt zijn vreugde uit over het feit dat ook zijn buurman aan het Singel, bloemenkoopman, aanwezig was, en vertelt dat het nodig is, zó te spreken dat ook hij het kan volgen. Die wil is er, maar de volgende volzin bevat Hebreeuws én Grieks én Latijn, onvertaald...

¹¹ Naar *Bijbelse theologie* 1,2, blz. 19.

¹² Het voert te ver, deze discussie in detail te volgen. Zie Marco Visser, *Pars pro toto*, 40-45. Ik volg Breukelman hier maar ten dele, wie er echt in wil duiken zie mijn artikel: 'Noah as a mediator between a Universal and an "Israelite" reading of Genesis 1-11', in: Filip Čapek, Petr Sláma (eds), *And God Saw That It Was Good* (Gen 1:12). Wien (LIT) 2020, 111-121.

¹³ Filosoof die in die tijd een atheïstisch pamflet had gepubliceerd dat in het publieke debat veel aandacht trok.

bedoeling van de verteller te horen en te laten horen, doordat wij van die geopenbaarde fysica af zijn.

Dat geldt nu ook ten aanzien van de ontwikkeling van de geschiedwetenschap. Zij heeft het ons voorgoed “heilzaam onmogelijk” gemaakt de teksten van bijvoorbeeld Genesis als een historisch verslag te lezen. Naïef historisch weliswaar, maar toch historisch. We hoeven deze ontwikkeling dus niet alleen negatief te beoordelen, integendeel. Even schokt het je wel, even ben je in de war: is het wel gebeurd? Maar nu blijkt dat we beter in staat zijn te laten horen wat die vertellers eigenlijk bedoelden.¹⁴

Prediking

Tenslotte het doel van dit alles: verkondiging. De prediking is geen herhaling van de bijbelse tekst, maar evenmin een entertainment-act van de voorganger. Wat dan wel:

Het is gek dat je zomaar zegt: ‘ja, ik word dominee’. Heb jij dan iets te zeggen? En het aardige is, dat ik heb ervaren: nee, *ik* heb niets te zeggen, maar er is *iets* dat gezegd wil worden. Dat moet je goed uit elkaar houden: Door mijn bijbels-theologische studie heb ik nu wel begrepen dat het bij profeten en apostelen precies eender gaat. Je merkt gewoon aan hen: zij spreken niet omdat zij iets te zeggen zouden hebben, geen sprake van! Nee, ze spraken omdat er iets was dat gezegd wilde worden. En dat hadden ze maar te doen!

In mijn predikantschap heb ik dat ook altijd wel beseft. Het maakt een groot verschil of je spreekt in het besef dat er iets gezegd wil worden, of dat je spreekt vanuit jouw eigen innerlijke rijkdom, vanuit jouw bewogen leven. Kijk, dat laatste mag je wel doen, maar het mag niet domineren. Volstrékt domineren moet, wat je bij profeten en apostelen hebt: er is iets wat gezegd wil worden. Het is ook verrukkelijk om te weten dat je in die opvolging staat! Zij zijn onze voorgangers, eens en voorgoed, als eerste getuigen van heel het Gebeuren dat gaande is. En nu staat ergens in Uithoorn¹⁵ een man, en ergens anders staat een vrouw, en daar ook nog één..., vanwege dit getuigenis van onze bijbelse voorgangers.

Slotvragen

Als altijd de centrale vraag: wat houden wij over van deze theoloog, wat is van blijvende waarde:

- Wie kende hem al, en op welke manier was hij inspirerend?
- Wat voor nieuws hebben we gehoord, dat ons aanspreekt?
- Waar zitten mogelijk weerstanden, blinde vlekken?

---

¹⁴ Interview in *Hervormd Nederland*, 3 juni 1993, 24.

¹⁵ Hij noemt werkelijk Uithoorn en niet toevallig: Chris Mataheru, van 1988-1996 predikant te Uithoorn, is bevlogen leerlingen van Breukelman en was een van de interviewers. Zo aardig kon Breukelman ook zijn.